

Dorte Thelander Motzfeldt

Tilhører
Fagdepot

RE

risskov
GYMNASIUM

Religion og etik

Grundbog til etik
i religionsfaget

systeme

1. Etiske teorier og metoder

- Hvordan lever man et godt liv?
- Hvilke valg skal man tage?
- Hvordan skal man behandle andre mennesker?
- Hvordan skal man forholde sig til naturen?

Alle disse spørgsmål er eksempler på almenmenneskelige etiske emner. Der er mange svar på disse spørgsmål, og formålet med dette kapitel er ikke at give svaret, men at præsentere nogle forskellige teorier og metoder, der kan bruges til at komme et lag dybere ind i etikens verden.

Øvelse: Ethiske emner

1. Lav en overskrift til hvert billede.
2. Find ud af, hvilke etiske emner, de forskellige billeder kunne åbne op for i forhold til det enkelte menneske, forholdet mennesker imellem og forholdet mellem menneske og natur.
3. For hele klassen: Diskuter jeres umiddelbare holdninger til de forskellige emner, som billederne lægger op til.

Hvad er etik?

Etik handler grundlæggende om at gøre det gode og fravælge det onde. Filosofien har siden antikken beskæftiget sig med "det gode" og "de gode handlinger", og man kan overordnet set opfatte det på to grundlæggende forskellige måder:

- ud fra absolutte værdier.
- ud fra relative værdier.

Etik

Etik: (gr. ethos) skik, vane. Overordnede retningslinjer for moralen.

Moral: (lat. moris). Skik og brug. Handler om godt og ondt, hvad man bør gøre, og hvad man bør undlade at gøre.

I den vestlige kultur er værdier som ytringsfrihed og demokrati selvfølgeligheder, men det har ikke altid forholdt sig sådan, og sådan er det heller ikke alle steder i verden. De vestlige værdier vil af absolutister ses som absolutte værdier, man bør stræbe efter. Det vil sige, at der objektivt set findes værdier, der er gode uafhængigt af tid og sted, og det betyder også, at man som menneske kan stræbe efter det gode som en fast defineret værdi.

Relativister mener derimod, at det gode er baseret på subjektive bestemte værdier, som er dannet ud fra historiske og samfundsmæssige omstændigheder, der kan variere ud fra tid, sted og aktører. Således er der ikke noget, som i sig selv er godt eller rigtigt, og hvad man kalder etisk korrekt er blot det, man vælger at tillægge de positive værdier.

Dette betyder, at hvis en værdi som fx næstekærlighed anses for at være en absolut værdi, kan man ikke gradbøje den, og et samfund vil være tilbøjeligt til at lade mange andre værdier udspringe af netop den ene værdi. Derimod kan en værdi som "man må ikke slå

andre ihjel" siges at være en relativ værdi, idet denne kan sættes ud af kraft, hvis andre værdier overtrumfer den, hvilket man fx ser i debatter om eutanasi, abort eller dødsstraf.

Hvad der er godt og ondt, afhænger af de værdier, som man har i det pågældende samfund på det bestemte tidspunkt. Etik handler altså om værdier. Alle kulturer kategoriserer ud fra værdier, men det er ikke altid tydeligt, hvilke værdier, der gør sig gældende i et samfund, og samfundets deltagere har heller ikke nødvendigvis noget klart billede af disse. De bliver tillært gennem social interaktion i form af opdragelse, hjemme og i samfundets institutioner.

I Japan anses det for god skik at bære mundbind, for ikke at smitte andre. Hvordan ville det blive opfattet i Danmark?

Etikken udspringer fra traditioner og sædvane i form af moralkodekser, som med tiden bliver en mere fast formuleret etik. Moral er formuleret som forbud, påbud eller mere indirekte anvisninger. Moral udgør således konkrete praktiske udsagn og ændrer sig i takt med de udfordringer, der er i et givent samfund. Fx var blodhævn en moralsk nødvendighed i vikingetiden, men i og med samfundsstrukturen i Danmark ændrede sig med kristendommens fremkomst, blev hævn anset for at være primitivt og ikke længere god moral. Således bliver det de gængse moralkodekser, der udformer værdierne og i sidste ende den etik, man har i et samfund.

Etik er et kulturelt værktøj, man kan bruge til at orientere sig omkring. Etik er blevet til på baggrund af de værdier, man har i et samfund og er overordnet moral. Man kan sige, at de moralsæt, der er i et givent samfund, udgør den etik, der er i pågældende samfund. Hvis man fx har en etik, der tilskriver, at man skal behandle andre, som man selv vil have, at de skal behandle en, kan det lede til en moral, hvor man siger, at det er forkert at slå ihjel.

I Danmark bliver mange etiske spørgsmål taget op og diskuteret i Det etiske råd. De definerer deres opgave således:

“ Det Etiske Råd rådgiver og skaber debat om bioteknologi, der berører menneskers liv, vores natur, miljø og fødevarer. Rådet arbejder endvidere med etiske spørgsmål, der knytter sig til sundhedsvæsenet.

Om Det Etiske Råd. Det Etiske Råd, etiskraad.dk.

Øvelse: Det Etiske Råd

1. Gå ind på Det Etiske Råds hjemmeside (etiskraad.dk), og undersøg, hvem de er, og hvordan de bliver valgt.
2. Hvilke emner er relevante i tiden, og hvordan arbejdes der med disse?
3. For klassen: diskuter, hvordan I ville sammensætte et etisk råd, samt hvilke opgaver og magt, de skulle have.

Kategoriseringer

Alle religioner har nogle ideer om, hvordan man skal leve sit liv, tage de rette valg, leve sammen med andre mennesker og forholde sig til naturen. Inden for buddhismen er det bydende nødvendigt, at man ikke skader andre mennesker, dyr eller naturens orden. Disse ideer kommer til udtryk i form af påbud, forbud eller andre former for regler og kategoriseringer. I jødedom og islam kategoriseres fx i rent og urent, hvor svinet anses som et urent dyr, der derfor er forbudt at spise. Men når nu religionerne kommer med disse regler og retningslinjer, så melder spørgsmålet sig om, hvorvidt man kan være et godt menneske uden at være religiøs?

Svaret på dette spørgsmål er "ja". Historien har masser af eksempler på ikke-religiøse mennesker, der opfører sig ordentligt, og omvendt eksempler på religiøse mennesker, der ikke gør det. Inden for filosofien er der forskellige bud på, hvordan vi som mennesker kan vide, hvad der er "den gode handling", og hvorvidt det er medfødt eller kulturelt betinget. Først og fremmest kan man sige alle menneskelige samfund har regler og definitioner på, hvad det er rigtigt og forkert. Altså må evnen til at kategorisere i rigtigt og forkert være en af de ting, der kendetegner det at være et menneske. Alle samfund har etik, men argu-

mentationen for den pågældende etik kan se meget forskellig ud. Lad os derfor kigge på nogle af de teoretiske positioner og begreber, der findes inden for etikken.

Determinisme og indeterminisme

For at kunne besvare spørgsmålet om hvordan vi vælger de rette handlinger, er vi nødt til at stille et andet spørgsmål, nemlig: er vi overhovedet fri til at vælge? Har mennesket en fri vilje eller er den fri vilje blot en illusion?

Inden for filosofien bruger man begreberne determinisme og indeterminisme. Nogle filosoffer mener, at mennesket er styret af alle mulige mere eller mindre bevidste impulser, der gør, at vi træffer de valg, vi træffer. Det kan være medfødte egenskaber samt de oplevelser, indtryk og erfaringer, vi har gjort os gennem livet. Inden for psykologien kan man fx tale om, at mennesker er determineret ud fra ubevidste faktorer i vores barndom, der gør, at vi uundgåeligt vil tage visse valg frem for andre, ja at hele vores liv kan være styret af undertrykte aggressioner og ønsker. Også inden for teologien findes ideen om determinisme. Her hænger den sammen med opfattelsen om en almægtig gud. Det bagvedliggende rationale er, at eftersom guden er almægtig, må denne jo også være alvidende, og derfor vide hvilke valg ethvert menneske vil træffe til alle tider. Dette må i sidste ende betyde, at alt må være fastlagt på forhånd, hvilket leder til et paradoks omkring, hvorfor mennesket så har en fri vilje? (Læs mere om dette i kapitel 2 (se side 27)).

Livsofattelse

Determinisme: (lat.) alt er årsagsbestemt.

- Fysisk determinisme: Fysiske lovmæssigheder ligger bag det, der sker i verden.
- Teologisk determinisme: Gud er ansvarlig for det, der sker i verden.

Indeterminisme: (lat.) modsat determinisme. Mennesket har i kraft af sin fri vilje evnen til at kunne tage frie valg, uafhængigt af opvækst og miljø.

- Teologisk indeterminisme: mennesket er pga. syndefaldet udstyret med evnen til selv at skelne mellem godt og ondt.

Fatalisme: Alt er skæbnebestemt.

Der findes også en position inden for filosofien, der siger, at mennesket har et frit valg, og at man ikke på forhånd kan regne ud, hvordan nogle vil handle i en given situation. Denne position kaldes indeterminisme.

Filosoffen Jean-Paul Sartre (1905-1980) formulerede dette synspunkt således:

“ mennesket er fordømt til at være frit.

Jean-Paul Sartre: Eksistentialisme er humanisme. Oversat af Anders Thuborg. Vinten, 1984. s. 26.

Frihed er altså et grundtræk ved menneskelivet, og i og med at mennesket er frit, skaber det sit egen væsen, altså det man er. Vi kan ikke lægge vores valg over på andre, vores fortid eller de omstændigheder, som vi står i. Sartre er eksistentialist og mener som sådan, at mennesket først og fremmest eksisterer, er til. Menneskets opgave bliver dermed selv at fylde essens eller mening ind i sit liv. Det kunne se ud som om, at der således ikke er noget, der er "godt" eller "skidt", men faktisk mener Sartre, at vores frihed også medfører ansvarlighed. Man er nemlig ikke kun ansvarlig for sit eget liv, som man jo skaber gennem sine handlinger, men også hele menneskeheden.

Øvelse: Sartres eksistentialisme

1. Læs teksten af Jean-Paul Sartre, og understreg de vigtigste nøgleord.
2. Hvilke begreber fra faktaboksen kan bruges? Argumentér.
3. Hvad betyder Sartres holdning for de etiske valg, man tager?

Eksistentialisme er humanisme

Hvad betyder det her, at eksistensen går forud for essensen? Det betyder, at mennesket først eksisterer, er til, viser sig i verden, og at det defineres bagefter. Dersom mennesket, således som eksistentialisten opfatter det, ikke kan defineres, vil det sige, at det fra først af intet er. Det bliver til efterhånden, og det bliver, hvad det gør sig selv til: Altså: der er ikke nogen menneskelig natur, fordi der ikke er nogen Gud til at udtænke den. Mennesket er simpelthen, – ikke alene sådan som det begriber sig selv, men også som det vil sig selv, og sådan som det opfatter sig selv efter eksistensen, sådan som det vil sig selv efter denne fremdrift mod eksistensen. Mennesket er ikke andet, end hvad det gør sig selv til. Dette er eksistentialismens første princip. Det er også det, man kalder subjektivitet, og som man bebrejder os under dette navn. Men hvad siger vi med det, andet end at mennesket har en større værdighed end en sten eller et bord?

Jean-Paul Sartre: Eksistentialisme er humanisme. Oversat af Anders Thuborg. Vinten, 1984. s. 15-16.

Hvordan vælger man de gode handlinger?

Når man skal finde ud af, hvilke valg man skal tage, gør man det ofte ret så ureflekteret. Det er sandsynligvis, fordi det ligger i opdragelsen, eller fordi man har en fornemmelse af de sociale koder, der gør sig gældende i den givne situation. Men faktisk ligger der mange generationer af kulturel ballast bag disse valg.

Øvelse: Krokodillefloden

1. Læs teksten "Krokodillefloden", og noter navnene på de forskellige personer.
2. Opstil personerne i rækkefølge ud fra, hvem du mener handlede mest korrekt.
3. Diskuter i grupper, hvem I hver især mente handlede korrekt.
4. For hele klassen: Lav en dramatisering af "Krokodillefloden", hvor hver person bliver spillet af en elev. Derefter skiftes de andre til at opstille personerne på en række ud fra hvem I mener handlede mest korrekt. Diskuter hvilke valg, I selv ville træffe.

Krokodillefloden

Der var engang en kvinde, som hed **Abigail**. Hun var forelsket i en mand, som hed **Gregory**. **Gregory** boede på bredden af en flod. **Abigail** boede på den anden side af samme flod. I floden levede der mange menneskeædende krokodiller. **Abigail** ønskede at komme over på den anden side af floden for at være sammen med **Gregory**. Desværre var broen blevet ødelagt. Så hun gik over til båd-kaptajnen **Sinbad**, og bad ham sejle sig over. Han sagde, at han gerne ville gøre det; men på den betingelse, at hun skulle gå i seng med ham inden. Hun nægtede og gik over til **Ivan** og forklarede ham sit problem. **Ivan** ønskede ikke at blive involveret. **Abigail** kunne ikke se andre muligheder end at acceptere **Sinbads** betingelser. **Sinbad** gjorde som han havde lovet, og sejlede **Abigail** over til **Gregory**. Da hun redegjorde for **Gregory**, hvad hun havde været igennem for at komme over floden, smed han hende ud med foragt. Hjertesyg og afvist, gik **Abigail** over til **Slug** som følte medlidenhed med **Abigail**, og som derfor gik over til **Gregory** og tævede ham. **Abigail** var henrykt over synet af **Gregory**, der fik det, han fortjente. Medens solen står op i horisonten, kan vi høre **Abigail**, der griner af **Gregory**.

Forfatter ukendt. Fra: Lise Ludvigsen og Poul-Erik Møhring, Studievaner på HF, Systime 2011. Side 124-125.

Hvad afgør hvilke valg vi tager?

Hvis man skal analysere de forskellige handlingsmønstre i øvelsen og i en større skala i forbindelse med den enkelte persons valg i alle givne situationer, må man gribe til filosofiens teoretikere. Jean-Paul Sartre ville med sin eksistentialistiske holdning mene, at hver person frit vælger, hvordan det vil være som menneske. Der er således ikke nogen undskyldning for de valg, man træffer. Abigail skaber med sit valg sit eget livsindhold (essens). Hun vælger ikke kun for sig selv. Hun vælger på hele menneskehedens vegne, idet hun gør "utroskab" til en værdi, blot fordi hun vælger det. Men de andre aktører i historien vælger også frit, hvordan de handler i de givne situationer, som de bliver sat over for.

Filosofien har mange bud på, hvorfor og hvordan vi kan vælge at gøre det rette. Det har udmøntet sig i forskellige etiske retninger. De to retninger, der gennemgås her, er anvendelige for etiske dilemmaer og bruges ligeledes i den danske debat.

Pligtetik

I 1600-tallet var det rationalismen, der prægede den måde, man tænkte på i Europa. Rationalismen forfægtede, at mennesket var rationelt tænkende, og at alle derfor ville nå frem til samme konklusioner, blot de brugte den sunde medfødte fornuft. Det betød, at etikken opfattedes som udsprunget af almengyldige værdier. Da man begyndte at opdage og kolonisere resten af verden, blev denne tankegang voldsomt udfordret. Man kunne jo se, at andre folkeslag havde andre værdier og dermed etik. Dette førte til relativismen, hvor man bl.a. mener at værdier er samfundsbestemt. Problemet med relativismen er, at en handling både kan være god og ond alt efter intention og motiv, hvilket også afspejles i det danske retssystem.

Den tyske filosof Immanuel Kant (1724-1804) fandt en måde at overvinde relativismen på. Kant var først og fremmest oplysningsfilosof, og han beskrev fornuften som et kritisk instrument, som mennesket skulle erkende og handle ud fra. Han mente, at det enkelte

menneskes selvbestemmelse var forudsætningen for at kunne bruge fornuften. Derfor var oplysning altafgørende. Den måde, Kant overvandt relativismen på, var ved at opstille en moralsk regel, der var almenyldig uden at den havde noget konkret indhold. Reglen, som kaldes det kategoriske imperativ, lyder:

- Du skal altid handle sådan, at du kunne ønske, at den grundregel, efter hvilken du handler, måtte være grundreglen for alle menneskelige handlinger.

Da det må forudsættes, at mennesket handler frit, kan det altid gøres ansvarligt i forhold til sine valg. Da menneskets fundamentale evne er fornuft, er ethvert menneske lige værdifuldt – ingen er mere værdifuldt end andre. Vi kan finde denne tankegang i den amerikanske uafhængighedserklæring fra 1776 og den franske menneskerettighedserklæring fra 1789.

Han udtrykker respekten for dette faktum således:

- Du skal handle sådan, at du altid behandler det andet menneske, ikke blot som middel, men også som et mål.

Hvis alle mennesker overholder den regel, vil ethvert menneske være fritstillet til at bruge sin sunde fornuft og vil dermed have den gode vilje, og således vil den valgte handling også være god. Det er Kants respekt for det enkelte menneske, der ligger til grund for hans førømtalte kategoriske imperativ: at man VIL den gode vilje. Konsekvensen af Kants etik bliver, at det er intentionen bag handlingen, der afgør om handlingen er god. Hvis fx en mand prøver at redde et barn fra at løbe ud foran en bil, men konsekvensen bliver, at bilen kører galt, så er handlingen stadig god, idet den udsprang af den gode vilje.

Kants form for etik kaldes pligtetik eller sindelagsetik, fordi man har pligt til at handle ud fra det kategoriske imperativ. Regeletikken ligner pligtetikken i og med, at der opstilles regler for, hvordan man skal handle i forskellige situationer, men her er det selve reglen, der gør det bydende at overholde den. Inden for islam er der fx en regel, der siger, at man ikke må spise svinekød. Reglen skal overholdes, fordi det er guden, der har påbudt det, ikke fordi menneskets fornuft byder det. Samme regeletik findes i øvrigt inden for kristendom, men der findes også andre synspunkter. Det vil blive gennemgået i kapitlerne om hhv. kristendom og islam.

Lykkeetik

En position, der står i skarp kontrast til den pligtetiske, er udformet af den engelske filosof Jeremy Bentham (1748-1832). Bentham var jurist og meget interesseret i det samfundsmæssige retssystem. Han mente modsat Kant ikke, at intentionen havde nogen betydning for om en handling var korrekt. En handling kunne kun bedømmes på det udfald eller den virkning, den fik for de involverede.

Den etik, Bentham formulerede, kaldes utilitarisme, lykkeetik eller nytteetik, og han mente, at mennesket havde pligt til at gøre det, der var mest nyttigt set ud fra et samfundsperspektiv. Rationalet bagved er som følger: enhver handling, som et menneske vælger, vil altid medføre en vis del lyst og smerte for alle de involverede. Det må så være op til den enkelte at udregne, hvor meget lyst og smerte, en handling vil medføre for alle involverede. Lyst og smerte kan være kortvarig eller langvarig, hvilket der skal tages højde for. Fx vil en umiddelbar lystfølelse ikke kunne opveje en længere varig følelse af smerte. Efter dette regnestykke, som Bentham kalder lystkalkule, vil det stå klart at:

- Den bedste handling er den handling, der giver størst mulig lyst/lykke for størst muligt antal mennesker.

Hvis man tager konsekvensen af lykkeetikken, vil man kunne retfærdiggøre slaveri og mord, men man vil også have en etik, der ikke er bundet til en objektiv forestilling om "det gode", som kunne være problematisk ved absolutismens etik.

Den ideologi, der ligger til grund for etikken i de offentlige institutioner i Danmark som retsvæsnets, sygehusvæsnets og skolesystemet, bygger på en blanding af disse etiske positioner. Det kan fx være nødvendigt, at en læge, der skal tage stilling til, om han skal redde fru Hansen på 87 år eller et barn, der har været ude for et trafikuheld, må handle ud fra nytteetikken. Samtidig kan man i en skole godt bruge penge på at undervise fx en døv elev, hvilket koster det samme som undervisning af en hel klasse, jf. Kants princip om alle menneskers uendelige værdifuldhed.

Øvelse: Drengen og toget

Prøv at tænke over de gennemgåede etiske positioner, og overvej, hvordan de ville svare, imens du selv besvarer følgende:

1. Du står på en bro og er pludselig vidne til, at to tog fyldt med mennesker, er ved at støde sammen. Der står en dreng på broen, og du kan regne ud at, hvis han falder ned på sporskiftet, vil det forhindre togene i at støde sammen. Vil du skubbe drengen ud over broen?
2. Det går op for dig, at drengen på broen er ved at falde ned på sporskiftet. Vil du forhindre ham i at falde?
3. Det går op for dig, at drengen på broen er selvmorder. Vil du nu forhindre ham i at springe?
4. For hele klassen: diskuter hvordan de tre opgaver adskiller sig fra hinanden, samt hvilken betydning, det har for det valg, man skal tage.

Senat-metoden

Når man arbejder fagligt med etiske tekster, skal man bruge nogle særlige strategier. En mulighed hertil er SENAT-metoden, som egentlig er udviklet til faget filosofi.

S	Spørgsmål	Man begynder sin tekstanalyse med at undersøge, hvilke spørgsmål teksten stiller. Det kan være et direkte spørgsmål som fx "hvad er lykke?" eller spørgsmålet kan være mere indirekte som fx "denne kvinde ved, hvordan man finder lykken." I begge tilfældet er spørgsmålet det helt centrale emne i teksten, som så bliver udfoldet i det følgende.
E	Eksempler	Teksten vil ofte give et eller flere eksempler for på den måde at gøre sagen tydelig for læseren. Disse eksempler kan både have til formål at fremhæve forfatterens egen holdning eller omvendt for at nedgøre den modsatte holdning.
N	Nøgleord	Ved en grundig gennemgang af teksten kan man fremhæve de begreber eller udtryk, uden hvilke teksten ikke ville give mening. Disse nøgleord holder teksten sammen eller styrker tekstens intention. Det er en god ide at understrege disse ord, for senere at kunne fremhæve dem i sin analyse.
A	Argumenter	En måde, som en etisk tekst kan stå stærkt på, er ved at benytte sig af argumenter. Ikke alle argumenter er nødvendigvis lige logiske, men tjener det formål at overbevise læseren om tekstens synspunkt. Inden for retorikken bruges især tre former for argumenter: 1. logos 2. pathos 3. ethos. Ved Logos-argumentation appelleres til tilhørernes fornuft og logiske sans, ved pathos-argumentation appelleres til tilhørernes følelser og ved ethos-argumentation bruges autoritet, hvad enten det er i form af alder, uddannelse eller sociale stilling. Nogle tekster benytter sig desuden af mod-argumenter og kommer på den måde læseren i møde.
T	Teser	Man kan sammenfatte hele teksten i en såkaldt tese. En tese er i denne forbindelse den påstand, som ligger bag forfatterens holdning. Det betyder, at der ikke altid argumenteres for tesen, idet der blot forudsættes, at den er korrekt. Mange etiske tekster har til formål at få læseren til selv at tage stilling til et emne eller antage et nyt synspunkt. Gennem analyse af teksten ud fra SENAT-metoden kan man finde ud af, hvilke tese, som tekstens afsender opstiller.

Modellen er udviklet ud fra Karin Ann Madsens model i Menneske, samfund, natur – indføring i filosofi, Gyldendalske Boghandel, 1993. s. 34-36.

Ethiske og filosofiske tekster vil ofte indeholde elementerne fra SENAT-metoden, men det betyder ikke, at alle elementerne er til stede, eller at de optræder i rækkefølge.

Øvelse: Brug SENAT-metoden

1. Lav en analyse af den følgende tekst ved hjælp af SENAT-metoden.
2. Overvej, hvorvidt det spørgsmål, der stilles, er af religiøs eller sekulær art.
3. For hele klassen: skriv et læserbrev som svar på dette indlæg. Læserbrevets afsender skal være hhv. Sartre, Kant og Bentham.

Religionsforsker: Skal vi lovgive os til et håndtryk?

For mange mennesker er det at give hånd, når man møder et menneske, en rutinesag. Men for nogle muslimer er det at give hånd ikke så nemt endda. Mange konservative muslimer mener, at hvis kvinder og mænd ikke er i familie, så forbyder islam dem at røre hinanden. De begrundet det med forskellige hadith-traditioner. Det er dog ikke ensbetydende med at sige, at enhver muslim vil nægte at give hånd til en person af det modsatte køn. Lærde fra forskellige skoler i islamisk lov siger forskellige ting. Nogle siger endda, at et sådant forbud ikke eksisterer. Og det handler ikke kun om køn. Der er situationer, hvor selv det at give hånd til en person af samme køn kan udgøre et problem. For nogle traditionelle shia-muslimer vil enhver kontakt med ikke-muslimer, mand eller kvinde, gøre den muslimske ånd uren. Efter kontakt med en uren skal den troende gennemgå rituel rensning.

(...)

Skal staten regelbestemme sociale omgangsformer? På samme måde kunne man hævde, at sagen om den muslimske censor, som ikke ville give hånd til kvindelige studerende, handler om trosfrihed versus ligestilling. Idéen om, at en muslim ikke må give hånd til en kvinde er udtryk for en patriarkalsk forestilling, som bunder i en særlig fortolkning af sharia. Det kalder på forargelse og vrede reaktioner ligesom spørgsmålet om de håndsky danske konservative præster har gjort det i flere omgange. Spørgsmålet er blot, om det at nægte et håndtryk ved en eksamen er på helt samme niveau som at nægte at give en kollega et håndtryk ved en rituel indvielse i et embede? Ordinationen som ritual foreskriver et håndtryk, omend der tydeligvis kan være undtagelser begrundet i forskellige trosmæssige anskuelser. I eksamenssituationen er det spørgsmålet om uudsagte sociale vaner for høflighed om at give hånd til alle uanset køn, race, tro med mere, som er på spil, og som i den aktuelle diskussion om censoren i Herning nærmest bliver kodificeret til regler. Når kirke- og ligestillingsminister Manu Sareen opfordrer de kvindelige studerende til at klage til Ligebehandlingsnævnet for at få en juridisk vurdering af sagen ud fra et ligestillingsperspektiv, er der en risiko for at gøre ikke-nedskrevne traditioner og vaner for høflighed (som i øvrigt er forskellige fra landsdel til landsdel i Danmark) til nedskrevne kulturregler –

en slags dansk høflighedssharia: Følger censorer ikke de danske høflighedsregler, skal de fyres af ligestillingsmæssige årsager.

Dermed vil staten regelbestemme sociale omgangsformer – og det er der vel næppe mange, der er enige i, at staten skal?

(...)

Brian Arly Jacobsen, ph.d., adjunkt ved Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet, panelist ved religion.dk

Brian Arly Jacobsen: Skal vi lovgive os til håndtryk?. Religion.dk, 19. juni 2013.

Ethiske emner

Der er mange emner, som kunne være relevante at belyse og diskutere i et etisk perspektiv. Modellen nedenfor viser nogle af de emner, der typisk dukker op i debatten i nyere tid i Danmark. I den danske debat er det ofte sekulære ikke-religiøse argumenter, der bliver brugt, men det er bestemt ikke reglen. Der er en tendens til, at mange især følelseladede eller udtalt religiøse emner som fx omskæring, kristendomsundervisning i folkeskolen eller servering af halal-kød i daginstitutioner kalder på både ikke-religiøse og religiøse argumenter, og ofte skelnes der ikke mellem disse.

Øvelse: Ethiske emner

1. Undersøg i dagens aviser eller på Internettet, hvilke af følgende emner, der diskuteres for tiden.
2. Analyser en af artiklerne ud fra SENAT-modellen, samt om det er en religiøs eller en sekulær argumentation, der bruges jf. modellen nedenfor.
3. For hele klassen: Skriv selv artikler om et af emnerne. Opdel så nogle argumenterer religiøst og nogle argumenterer sekulært. Find selv på flere etiske emner.

Emner	Sekulære argumenter	Religiøse argumenter
Dødsstraf		
Euthanasi		
Abort		
Organdonation		
Kloning		
Homoseksualitet		
Skilsmisse		
Dyrevelfærd		
Økologi		

Ovenstående temaer har relevans for samfundet i dag, og man kan undersøge dem alle i forbindelse med de forskellige religioner. I denne bog er valget faldet på to af temaerne nemlig: homoseksualitet samt menneske og natur. Hvert kapitel afslutter således med de to temaer, så der på den måde er mulighed for også at lave komparative undersøgelser på tværs af religionerne, inden for de to temaer.

Her følger en kort præsentation af de to temaer ud fra en sekulær synsvinkel.

Tema: Homoseksualitet

Der har altid eksisteret homoseksuelle, biseksuelle og transseksuelle mænd og kvinder, men det er kulturelt bestemt, hvordan dette udtrykkes og håndteres. Begrebet homoseksualitet blev opfundet i akademiske kredse i 1900-tallet, hvor den øgede viden og interesse for menneskets følelsesliv skabte et behov for også at have disse begreber i spil. At homoseksualitet ofte ses som samfundsmæssigt uacceptabelt, skyldes flere ting. Dels kan seksuel aktivitet, der ikke fører til prokreation, opfattes som samfundsskadelig, dels kan homoseksualitet opfattes som en trussel over for den måde, hvorpå man i et givent samfund synes det er bedst at leve.

Definitioner på seksualitet

Det er vanskeligt at definere folk ud fra seksualitet, da seksualitet grundlæggende kan defineres ud fra:

- a. biologisk køn (genetisk og anatomisk)
- b. oplevet køn (følelserne)
- c. udtrykt køn (navn, påklædning, adfærd)

Følgende definitioner er baseret på majoritetens (altså heteroseksuelles) opfattelse.

- **Heteroseksualitet:** evnen til at tiltrækkes af det modsatte køn.
- **Homoseksualitet:** evnen til at tiltrækkes af samme køn.
- **Lesbiske:** udtryk for homoseksuelle kvinder.
- **Transseksualitet:** når det biologiske køn, det oplevede køn og det udtrykte køn ikke er det samme.
- **Biseksualitet:** evnen til at tiltrækkes af begge køn.
- **LGBT:** en forkortelse for Lesbiske, Biseksuelle, bøsser (Gays) og Transseksuelle.
- **Queer:** bruges mere bredt om mennesker hvis identitet ikke kan rummes af majoritetens opfattelse af køn.

I Danmark var homoseksualitet strafbart og kunne frem til 1866 give dødsstraf. Sex mellem mænd kunne, indtil straffeloven af 1930 afkriminaliserede det, straffes med forbedringshusarbejde. Baggrunden for dette var, at man troede homoseksualitet skyldes dårlig opdragelse eller simpelthen var en sygdom. I 1948 stiftedes Forbundet af 1948, som havde til formål at støtte og hjælpe homoseksuelle og biseksuelle, der fik problemer med sine omgivelser. Som en del af ungdomsoprøret blev Bøssernes befrielsesfront og Lesbisk bevægelse stiftet i 1970'erne, og de var begge organisationer, som havde en politisk agenda i forhold til homoseksuelles rettigheder. I dag er LGBT (Landsforeningen for bøsser, les-

Det regnbuefarvede flag er et symbol for den mangfoldige seksualitet og bliver brugt ved Pride-optog verden over.

biske, biseksuelle og transpersoner. Forkortelsen er det engelske: Lesbian, gay, bisexuals, transgender) den mest fremtrædende interesseorganisation for homoseksuelle.

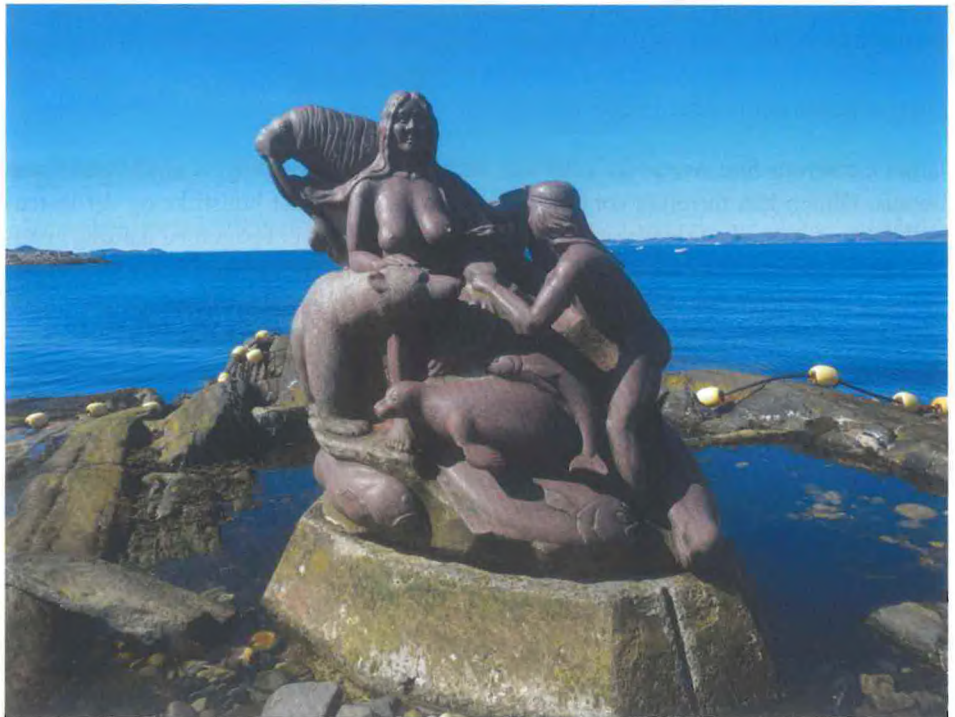
I Danmark har man gennem lovgivningen givet homoseksualitet de rettigheder, som enhver anden borger har. Således placerede loven om registreret partnerskab i 1989 Danmark som det første land i verden, der gav homoseksuelle mulighed for at indgå registreret partnerskab. Den seksuelle lavalder, som i Danmark er 15 år, gælder for alle uanset seksualitet. I 1987 kom loven, der gjorde det forbudt at diskriminere folk på baggrund af deres seksualitet. Danmark fjernede homoseksualitet fra sygdomslisten i 1981, hvilket var før WHO gjorde det samme, nemlig i 1990.

Debatten omkring homoseksualitet skriver sig ind i debatten om miljø og arv. Således kan man finde argumenter for at homoseksualitet er medfødt, ligesom man kan finde argumenter for, at det er gennem socialisation, mennesker lærer deres seksuelle præferencer. De fleste homoseksuelle vil sandsynligvis selv mene det første, og diskursen i nyere tid er også den, at man er født homoseksuel, jf. udtryk som "at springe ud".

Tema: Menneske og natur

Etik omhandler forholdet mellem mennesker, og forholdet mellem mennesket og den omgivende natur. En væsentlig baggrund for at forstå den måde, vi agerer ift. naturen, herunder de valg vi træffer, er det natursyn, der præger os.

Nedenfor gennemgås en teori til at beskrive to forskellige natursyn. Dyr er en del af naturen, ligesom vi selv er. Følgende præsenteres temaet dyreetik. Til sidst præsenteres temaet: "Miljø og klima" for at vise nogle af de udfordringer, vi står overfor. Disse tre temaer vil blive yderligere behandlet i hvert af bogens kapitler.

Christian Rosings granitskulptur på havnen i Nuuk personificerer myten om Havets moder, der passer på havdyrene. Det er menneskets brud på reglerne, der får dyrene til at sætte sig fast i hendes hår. Mange naturfolk har tilsvarende regler der beskytter naturen mod menneskets overforbrug.

Natursyn

Naturen er en væsentlig del af ethvert menneskes liv. Vi lever i naturen, af naturen og er selv en del af naturen. Ethisk set kan man sige, at der hersker to grundlæggende opfattelser af vores forhold til naturen:

- Det holistiske natursyn
- Det instrumentale natursyn

Det første kommer af det græske "holos", som betyder helhed, og betegner den tilgang, hvor man ser naturen som en sammenhængende helhed. Skellet mellem menneske og den øvrige natur forsvinder, og vi er som mennesker ikke noget særligt ift. resten af naturen og står heller ikke over naturen. I yderste konsekvens kan det være, at man ser naturen som en levende eller besjælet organisme. Således kan man støde på udtryk som "moder natur", "moder jord" og "naturens vej".

Den anden tilgang udspringer af menneskets følelse af at være stillet uden for naturen. Naturen ses i modsætning til os selv og som et materiale, vi kan bearbejde og bruge af. Dermed får vi et forhold til naturen, hvor vi bruger den som middel og ikke som mål i sig selv (jf. Kant). De to natursyn findes i vores samfund, og miljøforkæmpere kan gøre brug af argumenter, der bunder i begge tilgange.

James Camerons film Avatar fra 2009 kan ses som en moderne udgave af Disneys Pocahontas. Filmen kan fortolkes som et sammenstød imellem det holistiske og det instrumentelle natursyn. De fredelige menneskelignende navier lever i pagt med naturen i økosystemet Pandora, indtil mennesker invaderer planeten for at udplyndre den for mineraler. Helten, soldaten Jake Sully, kommer i samvittighedsmæssigt dilemma, da han i form af sin avatar-krop selv begynder at lære, hvordan han – som levende organisme – hænger sammen med alt levende.

Filmen blev en kæmpe succes med en rekordindtjening på premieren. I Danmark blev den vist i hele 21 biografer i 3D bare på premieren. Men filmen fik også en anden betydning; det viste sig nemlig, at den skabte en bølge af navi-tilhængere. De mente, at Pandora var et virkeligt sted, og at de i virkeligheden selv var navier forvist til jorden, hvor de levede et skyggeagtigt liv. Deres mål er at besøge Pandora. Det kan lade sig gøre i drømme, hvis man altså følger filmens logik. Den slags religion in spe kaldes fiktionsbaseret religion og opstår ofte i forbindelse med fantasy og science fiction film og bøger. Fænomener som dette vidner om menneskets længsel efter et liv, hvor man i højere grad er i kontakt med naturen.

Film som Avatar giver stof til eftertanke, ift. hvordan vi selv forholder os til naturen. I de forskellige religioner udtrykkes og videregives begge natursyn, og de er således forenelige med mytologiske og dogmatiske tanker.

Dyreetik

Dyr er en del af naturen, og det er mennesket også. På samme måde som etik omhandler, hvordan mennesker behandler hinanden, handler etik også om, hvordan mennesker behandler dyr.

Mennesket er biologisk set et rovdyr, men det er de færreste af os, der selv skal jage og dræbe de dyr, vi spiser. Det kan, på godt og ondt, give en form for afstand og fremmedgørelse til naturen herunder dyrene. Når vi ikke ser, hvordan dyr behandles og aflives, kan det være svært at have en mening om det eller ligefrem skulle føle sig ansvarlig i forhold til det. Nogle vælger at leve med uvisheden om dyrenes vilkår, og nogle anser dyrenes vilkår som deres personlige ansvar. Således vil man kunne finde argumenter for at vores moderne samfund gør det muligt ikke at påtage sig ansvar samt argumenter for, at man må påtage sig ansvaret, leve efter sin samvittighed og fx leve som vegetar.

Dyreetik kan omhandle alt om dyr herunder dyrenes livsvilkår, hvordan vi bruger dyr fx som arbejdsredskaber, og hvordan vi slår dyr ihjel for at spise dem. Den etik, der ligger bag, kan begrundes ud fra pligtetiske såvel som nytteetiske argumenter. Religionerne har deres eget syn på forholdet mellem menneske og dyr og deres egne retningslinjer, som kan regulere og opretholde dette forhold.

Miljø og klima

Menneskets forhold til naturen afhænger af de vilkår, mennesket er underlagt geografisk og historisk og er hele tiden under forandring. Der er i dag utrolig stort fokus på klima og miljø især i en negativ kontekst. Mennesker på hele kloden oplever, hvordan naturen spiller ind i deres hverdag, især når naturkatastrofer truer deres eksistens. Mange har en fornemmelse af, at de stigende klimaproblemer er menneskeskabte, omend det ikke er helt klarlagt i hvilket omfang, det skyldes menneskers påvirkning af jordens ressourcer.

Drivhuseffekten

Kloden har et naturligt lag af drivhusgasser omkring sig, som holder jorden varm. Når der udledes kuldioxid (CO₂), som der gør, når vi fx bruger varme, el og benzin, optages en del af det af planter og resten ophobes i atmosfæren.

De seneste 150 år er mængden af CO₂ i atmosfæren øget. Det har medført klimaforandringer i form af øget global opvarmning.

Politikere verden over forsøger at nå til enighed om, hvordan man kan reducere udledningen af kuldioxid, for på den måde at undgå de værste miljøforandringer. Desværre er der mange interesser på spil, og det er svært at opnå enighed om, hvad omkostningerne må være. Skal vesten fx give afkald på goder om privatbilisme, og skal industrien forurene mindre, hvis det betyder at varerne bliver dyrere? Der er også stor uenighed om, hvilke lander der skal holde for, når det gælder om at nedbringe CO₂ udledningen. Fx er Kina et land i rivende udvikling, og spørgsmålet er, om kloden kan holde til, at kinesere får samme levestandard som amerikanere.

FN har afholdt de såkaldte COP topmøder siden 1995 (COP er en forkortelse af Conference of the Parties. Det første COP møde, COP1, blev afholdt i Berlin i 1995). Disse topmøder er først og fremmest en anerkendelse af, at der sker ødelæggende klimaforandringer i verden og har til formål at skabe løsninger på dette.

I december 2015 afholdtes COP21, hvor det for første gang lykkedes at få en bindende aftale igennem, som forpligter landene på at arbejde for, at den globale opvarmning ikke må få temperaturen til at stige med mere end 2 grader. Det er det største internationale aftale omkring miljøet, der nogensinde er lavet.

Yoko Ono forsøger, som mange andre af verdens kendisser, at øge opmærksomheden på klimaforandringerne. Hendes ønsketræ på kunstmuseet Louisiana rummede mange ønsker om en forbedring af klodens tilstand.